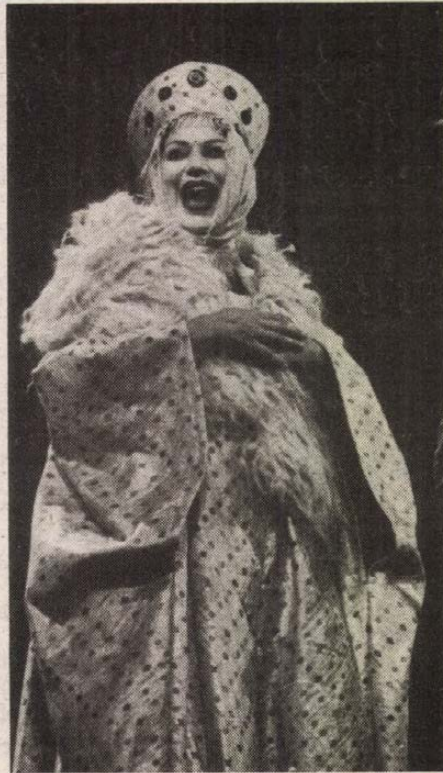

Katedra és krétakör

Gruse: Bacsa Ildikó

Natella Abasvili: Márton Eszter

Arkadi Cseidze: Kulka János

Tizenhét év után ismét felépítették *A kaukázusi krétakör brechti katedráját* a kaposvári színházban. Tudvalevő: az előadás úgy és annyiban lép *katedrára*, ahogy és amennyiben Brecht darabja *tandráma*. Nyilvánvaló, hogy e közkeletű (s a publikum számára nem feltétlenül vonzó) kifejezések Bertolt Brechtnél új és más, újraélesztő és másraélesztő módon *mutatják* a szerző szándékát. Meg a színház szándékát! E kettő találkozási a valódi vízvonal: a katedra és a tanító szándék veszélyes túltengése esetén verejtékszagúan komolykodó, ám mégis felszínese, rosszszívű, teátrális dogmatika veszi el a néző kedvét Brechtől (olykor örökre), bármilyen „modern” is az attrakció. (Jeles századunk immár kilencvenkét éve rendre zászlóra tűzi, majd megtépázza a „modernséget”).

Amikor jól „működik” a brechti produkció — mint most a Csiky Gergely Színházban is —, meggyőződhet az ember: erről a katedráról nem oktatják ki, a tandráma vitathatatlan történelemfilozófiai alaphangoltsága nyomán mégsem teóréimák zúdulnak a fejére. Így nem az lesz a nagy feladat tehát, hogy a hagyományos (megszokott) színházhoz képest elviselhető-e a tálalás módja, hanem az, ahova a játék által kerül. S az kell-e vagy sem; hiteles-e vagy sem; egyszerűen: *jó-e vagy sem?*

A válasz nem volt mindegy Brechtnek *akkoriban*, sem a színháznak *mostanában*. Ugyanis a „kaposváriak” véka alá sohasem rejtett Brecht-tisztelete voltaképpen egy üdvözölhető társulati tradíció vagy alapállás, amelyből ezúttal a *krétakör* kíváncsított a *miért éppen itt és most* kérdéskörébe. Fontosnak tartva, hogy gondolkodjunk érdekről, értékről, erkölcsről, a vérség jogáról és a jog vérezéséről, gyarlóságról, jóságról, s ne csak merev ellentétükben, hanem nyugtalan mozgásukban, vibráló átmeneteikben is. Vagyis úgy, ahogy a völgy felett perlekedő két kolhoz számára azt okulásul, az igen régi és igen nagyszerű történettel *Arkadi Cseidze* és társai előadják. Az ősi példázat tétje nem kisebb, mint annak eldöntése: ki az igazi anya? A bírót megvont krétakörből ki tépődő gyermek esete — mint köztudott — az anyaszeretet bizonyosságtétele.

Példázat is, *tan is, dráma is*

Acdak: Bezerédi Zoltán

(Fotók: Kovács Tibor)

a javából, amelyhez kellően gazdag, immár középiskolában is tanított eszköztárat kínál a szerzői „hagyaték” és hagyomány, úgymint: jelzéseket, epikus felfogást, elidegenítő effektust, gondolatébresztő songokat, narrátort és így tovább.

Am aki eddigél csak tojásrántottát „tudott”, s most magyaros bélszínre vágyik, hiába van pénze a drága húsrá, hiába van a kezeügyében kellő fűszertár és a Gundel-szakkönyv — eleinte még ne hívjon vendégeket. Vagyis a főzés gyakorlata és tudománya aligha takarítható meg. Valahogy így lehet venni a brechti „hadüzenetet” is a hagyományos színház ellenében. Ezzel az eszköztárral csak az bánik jól, aki birtokolja a teljes színházi mesterséget. Mindez az előadás közben juttott eszembe, legelőször akkor, amikor Arzen Kazbeki fehérre festett, maszkot idéző arccal a színre lépett — *Lugosi György* személyében — szintúgy az anya *Natella Abasvili* — *Márton Eszter*. Egyik sem pusztán jelzés volt csupán, lecsupaszított típus — sokkal inkább félelmetesen teljes jelenség, amelytől a „jelzés” is hiteles értéket kap. *Barabcsy László* rendező javára legyen mondva: a mesterségbeli tudást leplezendő nem kapott utat sohasem a modernizáló álság, még akkor sem, ha a szereppel való küzdelem itt-ott eltérő „győzelemhez” vezetett. Ebbéli következetesége emlékeztet a hajdani nyelvészprofesszorra, aki előadásai közben bőszen ítélte meg és cáfolta kollégái nézeteit. Am az az egyetemista, aki

csak a cáfolattal akart villogni a vizsgán és nem ismerte kellő alaposággal a megcáfolt téziseket — jobb, ha ki sem nyitotta az indexét. Valami azt súgja, hogy az ilyenfajta következetesség a mai (vagy mindenkor) Brecht-színreállításban több mint epizodikus jelentőségű.

A mostani siker tehát a keményen eleven, ropogóan friss hatású *Eörsi István*-fordításban, *Paul Dessau* keleti motívumokat és berlini kabaret egyaránt idéző „elbeszélő” zenéjével, a kevés, de igen hatásos dízlet és jelmez, valamint a mindent „felderítő” fényvilág környezetében a gazdag és pontos színészi alakításokkal együtt született.

Az immár sokat említett „katedrát” építette visszafogottan, de feltétlenül hatásosan, különlegesen nyújtó narratori játékkal humanista szószékké *Kulka János*. Meg énekével is — a cselekmény alá simuló vagy azt harsányan felpörgető zenekarral szinte szó szerint karöltve. Éneke és meséje nem avatkozott a cselekménybe, de azt elnehezülő kaptatóin is forrpontra felé terelte, s vált egyre színesebbé a krétakör világa. A példa átátúszik történetbe; az epikus dráma szokatlan hangzása, mégis természetesen szervező operába; a történelemfilozófia logikája a valóság véletlenjeibe vezet; a szeretet és a szerelem felsóhajtó lírája üldözéstől veritékezik, vérben ázik; a lázadás és a terror tűzfényéből felszikkrik olykor a fanyar filozófiai humor; a jámbor szándékokat érdek fogja ka-lodába, az őszinte vallomástélt bepiszkolja a helyzettel élő

és visszaélő cinizmus. Mindez akkor kavargott-fortyogott igazán, amikor Bezerédi Zoltán az „igazságtevő” Acdak bíró szerepében szinte folyamatosan felrobbantotta maga körül a színpadot.

Bő sisterséggel, bőkezű színészi játékkal adott módot arra, hogy szemléljük végül: a történelem ütközéspontjai mi-féle pokoli bugyrokba vajúd-ták ki, hogy önjellemző fogalmaink — ember és emberiség — mellett megszülessék az *emberség* tette és gondolata is. Nem véletlen, hogy Acdak bíró figurájának értelmezése, méltatása a „krétakör-kritikák” egyik sarkpontja. Ugyanakkor Gruse sem egyszerű „képlet”. Nem feltétlenül kell ismerni brechti előtörténetét; Gorkij nyomán az *Anyát*, a *Kurácsi mamát*, avagy a *Carrar asszonyt*. Am az feltétlenül látható, hogy a gyermeki esendőségre gyámolító anyaösz-tönnel válaszoló szolgálóleány kálváriája az anyaság igazi, ha nem is vérségi vállalása. S ez kulcskérdés!

Ugyanis a bíró rajzoltja a perdöntő krétakört, ám végül is maga kerül Gruse jószágának „krétakörébe”, ahova önmagát tagadva kell belépnie. Bacsa Ildikó Gruse-alakítása ezt (is) szívelegítően mutatta fel, szerelmével, *Chachavával* — *Szula László* — együttesen. Őszinte reményünk, hogy a premier után, magabiztosabban hangolódott előadásokban leolvad helyenkénti elfogódottságuk, s helyén még több meleg humor, szikrázóbb szerelmes szín és indulat kel életre. *Kelemen József*, *Tóth Béla*, *Tóth Géza*, *Pálfi Alice*, *Csernák Árpád*, *Gyuricza István* és *Törkölly Levente* figurái (minden bizonnyal vannak méltatlanul nem említettek a sorban) az előadást hangsúlyos jelenlétükkel tették teljessé.

Mert kiteljesedett ez a „kaposvári” krétakör. Igaz, a leülepedett tanulság a narrátor szájából nem töltötte be har-sogó, visszavonhatatlan igazságként, tapsrobbantó katarziszban a nézői teret. Csendes szó volt, meditatív inkább. Mert ez a játék nem a valóság jól szidolozott, optimista tükre. De tükrözte, hogy ott fogant és oda tért vissza, egy néhai bécsi bölccsel szólva: mintha nem is *mondhatná*, hanem *mutathatná* inkább értelmét. Mert a katedráról mindannyiszor elhangzik a krétakör tanítása, amíg a krétakörök meg-rajzolódnak. Olykor a *katedra* köré is.

Troszt Tibor

A kaukázusi krétakör dalaiból

Bertolt Brecht drámáját fordította: Eörsi István

(Az Énekes dala)

Ment Gruse Vachnadze, de a Szirra folyónál
Rájött, hogy nem bírja már, a csöppség túl nehéz volt.
A védtelen kisgyerek oly nehéz volt, mint a kő.
Kint a kukoricaföldeken töltött éj után
A rőt hajnal mint a jég. Ha a tejesedény csörgését
Hallja a tanya felől, míg a füst felszáll,
Neki félni muszáj. Nem a gyermek
Nyomja már, csak a tompa súly.

(Gruse dala)

Rémes a mélység, fiam,
Korhadtt a híd,
De nem mi választjuk, fiam,
Utunkat itt.
Nincs is más utad,
Csak min én megyek,
Amit én adok,
Az a kenyered.

Morzsákon ha osztoznunk kell,
Négyből hármat kapsz,
Ámde attól tartok,
Hogy jól mégse laksz.
Hogy jól mégse laksz.

(Gruse dala)

Mert nem vállal senki más,
Én vállallak most már,
Mert más neked nem maradt,
Mint szűk évben téli nap,
Rám kell fanyalodjál.
Mert soká cipeltelek,
Noha lábam vérezett,
Mert túl drága volt a tej,
Könnyű munka volt belépnie.
Megszeretni téged.
Gyolcs ingecskeid eldobom,
Adok rád egy rongyot,
Megkeresztel, megtisztít
Ez a gleccservíz itt.

(Énekes és zenészek dala)

Míg odafönt verekedtek,
Jobban ment a lentieknek,
Nem volt annyi „Add ide” és „Megcsaplak!”,
Tarsolyában hamis mérce,
Trükköt csellel jóvátéve
Ment a grúzok tarka útján az Acdak.

Gazdagoktól amit elvett,
Adta hasonszőrűeknek,
Pecsétviasz-könnyétől félt a gazdag.
A csöcselék oltalmában
Grúziában ment vidáman
A rossz és jó főbíró, az Acdak.

Ő a törvényt úgy megszegte,
Mintha áldott kenyér lenne,
Jog roncsáról láttuk, hányat partra rak.
Volt valaki végre-végre,
Aki vigyáz a szegényre,
Kit üres kéz fizetett le, az Acdak.